

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ НАРИС ПРО ПРОЦЕСИ ГЛОРИФІКАЦІЇ РЕЖИМІВ, ОСОБИСТОСТЕЙ ТА ПОДІЙ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ВИМІР¹

Бабенко А. М., Карчевський М. В.

Стаття присвячена дослідженню особливостей явища глорифікації як кримінального правопорушення, яке становить прославлення та героїзацію осіб та інших суб'єктів, які брали безпосередню участь, провадили збройну агресію проти України та забезпечували чи організовували діяльність окупаційної адміністрації, державних органів і структур держави-агресора. Аналізується наукова література та довідникові джерела з метою визначення змістовного навантаження терміну «глорифікація», розглядається нормативне його закріплення. Встановлено, що феномен глорифікації учасників збройних конфліктів, а також виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії має глибокі історичні та правові корені, які можна простежити впродовж різних історичних епох. Зауважується, що вплив ворожої пропаганди на суспільну свідомість громадян та жителів України, були і залишаються вагомим складовою гібридної війни проти України, а також триваючої збройної агресії РФ проти нашої держави.

З'ясовано, що в різні історичні періоди глорифікацію війни використовували для узурпації влади, розв'язування військової агресії. Глорифікація лідера призводила до тоталітарного правління, встановлення диктатури та різноманітних форм зловживання владою. Цей процес тісно пов'язаний із пропагандою шкідливих для суспільства ідей; встановлення цензури; проведення репресій відносно опозиційних сил тощо. На підставі ретроспективного та історико-правового аналізу нами представлено власне бачення нового для українського законодавства терміну «глорифікація». Зокрема, це - процес, коли певна особа, об'єкт, подія чи ідея надмірно або необґрунтовано підносяться, звеличуються та ідеалізуються у суспільній свідомості. Визначено, що глорифікація досягається через пропаганду шляхом маніпуляції громадською думкою та створення позитивного образу навколо певної особи, ідей чи подій.

Ключові слова: виправдовування, визнання правомірною чи заперечення збройної агресії РФ, глорифікація, збройний конфлікт, культ особистості, пропаганда.

Babenko A. M., Karchevskiy M. V. A historical and legal essay on the processes of glorification of regimes, individuals and events: a retrospective dimension

The article is devoted to the study of the peculiarities of the phenomenon of glorification as a criminal offense, which is the glorification and heroization of persons and other entities who were directly involved in, carried out armed aggression against Ukraine and provided or organized the activities of the occupation administration, state bodies and structures of the aggressor state. The author analyzes the scientific literature and reference sources in order to determine the meaning of the term "glorification" and examines its regulatory framework. The author establishes that the phenomenon of glorification of participants to armed conflicts, as well as justification, recognition of legitimacy, and denial of armed aggression has deep historical and legal roots which can be traced back to different historical eras. It is noted that the influence of hostile propaganda on the public consciousness of citizens and residents of Ukraine has been and remains an important component of the hybrid war against Ukraine, as well as the ongoing armed aggression of the Russian Federation against our country.

It is found that in different historical periods, the glorification of war was used to usurp power and unleash military aggression. The glorification of a leader led to totalitarian rule, the establishment of dictatorships and various forms of abuse of power. This process is closely linked to the propaganda of ideas harmful to society; the establishment of censorship; repression of opposition forces, etc. Based on a retrospective and historical and legal analysis, we present our own vision of the term "glorification", which is new to Ukrainian legislation. In

¹ Статтю підготовлено на виконання проекту «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії глорифікації збройної агресії РФ в Україні» (реєстраційний номер 2022.01/0060), що виконується за підтримки Національного фонду досліджень України.

particular, this is a process where a certain person, object, event or idea is excessively or unreasonably exalted, glorified and idealized in the public consciousness. It is determined that glorification is achieved through propaganda by manipulating public opinion and creating a positive image around a certain person, idea or event.

Key words: *justification, recognition of the legitimacy or denial of the armed aggression of the Russian Federation, glorification, armed conflict, cult of personality, propaganda.*

Постановка проблеми. У XXI столітті людство змушене існувати в епоху війн, збройних конфліктів, інформаційної і гуманітарної агресії, антропогенних екологічних катастроф, порушень прав і свобод людини. Сьогодні величезна увага світу прикута до України, яка переживає важкі часи чи не найважчі за всю свою новітню історію. Руйнівні та трагічні події, що пов'язані зі збройною агресією російської федерації, вмиль докорінно змінили життя українського суспільства, викликали тривогу і занепокоєння, адже під загрозою опинилася територіальна недоторканість, незалежність, мир і спокій нашої держави. Разом з тим, український народ виявив самовідданість, мужність, стійкість, високий патріотизм, вставши на захист суверенітету Вітчизни. Однак, на жаль, знайшлися й такі особи, які підтримали або мовчки толерували війні і путінському режиму, поширювали дезінформацію про російську військову агресію, усвідомлено співпрацювали з окупаційною владою, прославляли ворога, схвалювали його кримінально протиправні дії, заперечували збройну агресію російської федерації проти України шляхом представлення її як «внутрішнього конфлікту», «громадянського конфлікту», «громадянської війни».

Нова українська реальність така, що перед державою постала задача оперативно реагувати й ефективно вирішувати ключові виклики, насамперед пов'язані з проблематикою виправдовування та підтримки злочинних дій країни-агресора, які здійснюють негативний тиск на всі сфери життєдіяльності держави й суспільства, серйозно гальмують соціальні, економічні та політичні перетворення в країні, підривають її міжнародний імідж, відстрочують перемогу над ворогом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку досліджувалися такими вченими як А. Васильєв, В. Батиргареєва, Д. Євтеєва, В. Іващенко, І. Карпець, В. Комарницький,

О. Пироженко, Є. Письменський, М. Хавронюк, О. Шамара, І. Усенко та ін. Окремі наукові дослідження у сфері даної категорії правопорушень проводилися Л. Абакіною-Пілявською, В. Батиргареєвою, М. Карчевським, О. Коваленко, К. Новіковою, Ю. Шинкарьовим та ін. При цьому, феномен глорифікації для вітчизняної науки та практики є малодослідженим явищем, комплексні наукові дослідження даного складу наразі відсутні, що й обумовлює її актуальність і пояснює обрання теми дослідження.

Метою даної статті є історико-правовий аналіз процесів глорифікації режимів, особистостей та подій у ретроспективному вимірі.

Виклад основного матеріалу. 24 лютого 2022 року відбувся черговий акт російської агресії - повномасштабне вторгнення, що змінило життя не лише України, а й усього світу. Відповідно до нових реалій на всій території держави було введено воєнний стан, а згодом прийняті закони, які суттєво змінили та доповнили вітчизняне кримінальне законодавство. Одним з цих законів є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» від 03 березня 2022 року № 2110-IX, відповідно до якого Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» [1].

Як зазначається, глорифікація у контексті зазначеного кримінального правопорушення може бути трактована як окрема форма об'єктивної сторони його складу. В силу того, що саме визначення є новим як для національного кримінального права, так і вітчизняної кримінально-правової доктрини, для ефективного та правильного використання даного припису важливим є вірне його розуміння та уніфікований підхід у використанні на практиці [2, с. 212].

Примітно, термін глорифікація походить від лат. *glorificatio*, що у перекладі означає «прославлення, розхвалення, звеличення; захоплена похвала; спів дифірамбів, славослів'я» [3].

Феномен «глорифікація» характеризується двома вимірами - позитивним та негативним. Позитивний має місце, коли мова ведеться про героїзацію подвигів співвітчизників: досягнення політичних діячів, прославлення видатних вчених; героїзація досягнень громадських діячів,

захисників Батьківщини тощо. Тобто прославлення певної діяльності або дій осіб, які спрямовані на привнесення позитивного ідеологічного підґрунтя для розвитку власної держави. І, навпаки, негативний сенс розуміння «гlorифікації» міститься у інформаційному супроводі або підтримці діяльності ворога.

Так, Ю.В. Шинкарьов та О.О. Коваленко, характеризуючи вищевказаний феномен у позитивному сенсі, характеризують поняття «гlorифікація» як уславлення чи надання героїчного обліку певної діяльності, вчинкам, або подіям [4, с. 28].

У позитивному сенсі гlorифікація може приймати різноманітні форми та відобразитися в різних сферах життя, включаючи політику, культуру, спорт, релігію, науку тощо. Як правило, такі прославлення сприяють позитивному суспільному розвитку. В.С. Батиргарєєва, розкриває сутність згаданого феномена у контексті кримінально-правової заборони, яка впливає зі ст. 436² КК України і наголошує, що гlorифікація - це героїзація загарбників [5, с. 40].

Пропонується розглядати гlorифікацію у негативному сенсі, узагальнюючи знання про її небезпечні форми та прояви; гlorифікація розглядається як процес, коли певна особа, об'єкт, подія чи ідея надмірно або необґрунтовано підносяться та ідеалізуються у суспільній свідомості, трансформуючись у негативні-соціально шкідливі процеси, явища чи події.

Варто зауважити, що явище гlorифікації як таке було відоме ще за часів стародавніх цивілізацій, таких як Стародавня Греція та Римська імперія, характерним явищем суспільного життя була гlorифікація, яка сприяла створенню міфів, символів і образів, що вплинули на культуру, ідеологію та історію світу. Наприклад, одним з найбільш відомих прикладів гlorифікації в Римській імперії стало возвеличення Гая Юлія Цезаря та його військових здобутків [6, с. 156]. Цікавим історичним явищем стала гlorифікація відомого французького імператора Наполеона Бонапарта. Вченими цілої низки країн, перш за все французькими, однозначно доведено, що Наполеон був визначною постаттю свого часу, неординарною особистістю та державно-політичним діячем XIX століття [7, с. 38].

У XX століття для багатьох країн і лідерів, особливо в авторитарних та диктаторських режимах, стали характерними масштабні культи особистості, коли лідер або політичний діяч стає об'єктом масштабної пропаганди і гlorифікації, що призводить до переоцінки його заслуг, образу та

ролі в історії. В 1930-1940-х рр. сягнула свого піку одна з найбільш виразних та драматичних подій у радянській історії - гlorифікація Йосипа Сталіна [8].

Наступною важливою за своїми наслідками виявилася кампанія із гlorифікації Адольфа Гітлера, - лідера Німеччини у період Третього Рейху (1933-1945 рр.). Гітлер зображувався як месія, який призначений врятувати німецький народ і привести його до величчя. Це супроводжувалося ідеєю «Тисячолітнього Рейху», що передбачало багатовікову імперію [9].

Яскравим прикладом морально невинуватого і небезпечної гlorифікації воєнних злочинців стало возвеличення та культ особистості Беніто Муссолі, італійського диктатора, що стало важливим елементом формування тоталітарної форми правління та фашистського режиму в Італії у період між 1922 та 1943 роками [10].

Відомий процес гlorифікації лідера Північної Кореї з 1948 по 1994 рік - Кім Ір Сена. Так, Кім Ір Сен був висвітлений як «Великий лідер» і «Великий вождь» та піднімався до статусу богоподібної постаті. Його образ чітко пропагувався через пресу, публічні виступи, пам'ятники та інші масові засоби інформації [11]. Негативні наслідки гlorифікації Кім Ір Сена включають в себе повне обмеження основних свобод, відсутність політичного плюралізму, економічну відсталість та відокремлення КНДР від світу. Варто зауважити, що після смерті Кім Ір Сена його син Кім Чен Ір [11], а згодом і онук Кім Чен Ін [12, с. 92] успадкували культ особистості та тоталітарний режим правління, і гlorифікація ідеології Кімів в Північній Кореї продовжилася.

Значний вплив на суспільство і культуру Китаю здійснила гlorифікація Мао Цзедуна у період з 1949 по 1976 рік, чий образ був сконструйований як неперевершений і найвищий авторитет в Китаї. Гlorифікація Мао Цзедуна мала численні негативні сторони, насамперед пов'язані з культурною революцією, яка призвела до масової руйнації культури, мистецтва та інтелектуального життя в Китаї [13].

Понад півстоліття безпосередній вплив на кубинську історію та світову політику здійснювала гlorифікація Фіделя Кастро, хто під маскою національного героя створив авторитарний режим, де були обмежені основні конституційні права і свободи громадян [14].

У другій половині XX століття увага усього світу була прикута до війни в Афганістані. Так, у 1979 році на територію Афганістана вторгся Радянський Союз, що призвело до десятирічної

війни. СРСР виправдовував свою військову інтервенцію в Афганістані ідеологічною боротьбою проти ісламського екстремізму і підтримкою комунізму в регіоні [15, с. 181].

Після терористичних атак 11 вересня 2001 року, США та їх союзники виправдовували свою військову операцію в Афганістані як боротьбу з тероризмом, зокрема з терористичною організацією «Аль-Каїда». Після виходу США з Афганістану у 2021 році деякі країни і міжнародні організації виправдовували свою присутність в Афганістані як спробу захистити афганських громадян від талібанського режиму та сприяти реалізації гуманітарної допомоги [16, с. 5-6].

Першою міжнародною конфронтацією в Європі у XXI столітті стало вторгнення військ РФ на територію Грузії під приводом захисту самопроголошених Абхазії і Південної Осетії. Нападаючи на Грузію, росія всіляко заперечувала, що вона є агресором. Низка країн та міжнародних організацій висловили сумніви щодо легітимності цих виправдань та осудили російську військову операцію в Грузії як порушення міжнародного права. Грузія офіційно намагалася захистити свою територіальну цілісність та припинити російську агресію. Однак, на території Абхазії і Південної Осетії підтримка Росії серед місцевого населення була значною. Згодом, там був встановлений проросійський режим, який оголосив їх незалежність від Грузії після військового конфлікту [17].

Сучасний період виправдовування, заперечення, визнання правомірним збройного конфлікту, глорифікації їх учасників фактично розпочався на території України у 2014 році та досягав свого піку у 2022 році на підставі збройної агресії РФ проти України. За даними Офісу Генерального прокурора у 2022 році було зареєстровано 1354 факти кримінальних правопорушень, передбачених ст. 436-2 КК України, з яких 622 особам повідомлено про підозру. У період січня-серпня 2023 року в Україні зафіксовано 1117 злочинів щодо виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікації її учасників, у свою чергу, 561 особі було повідомлено про підозру у вчиненні цього кримінально протиправного діяння відповідно [18; 19].

Наприклад, станом на січень-серпень 2023 року в Одеській області було зафіксовано 121 злочин цієї категорії [20], у Харківській області - 107 [21], у м. Києві - 74 злочини [22], у Дніпропетровській області - 34 злочини цієї категорії [23],

у Запорізькій області - 27 злочинів щодо виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікації її учасників відповідно [24]. Все це свідчить, що зрадники можуть бути серед своїх і в будь-якому населеному пункті.

Аналіз судової практики свідчить, що близько 711 вироків за період 2022-2024 років винесено за фактом виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, глорифікації її учасників. Визначено, що на сьогодні серед українського населення є певні категорії осіб, які не тільки не приховують свої симпатії до агресора, але й прославляють або виправдовують їх діяльність на території України. Окремі особи, в тому числі і «лідери» громадської думки відкрито підтримують державу агресора, пропагують нормативи «руського мира». Такі прояви є доволі таки небезпечними, оскільки психологічне сприйняття, підтримка, глорифікація і виправдовування агресії на практиці призводять до підґрунтя до зради та не приховуваної діяльності зі знищення на мирних територіях військової техніки, повідомлення про дислокацію і шляхи пересування військових підрозділів, співпраця з ворожою розвідкою і інші види співпраці із ворогом.

Взагалі, станом на 2022 рік - серпень 2024 року у державі зафіксовано 2471 факт кримінально протиправних діянь, пов'язаних з виправдовуванням, визнанням правомірною, запереченням збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікацією її учасників, з яких за 1183 правопорушеннями особам вручено повідомлення про підозру.

За період 2022 року було зареєстровано 1 354 випадки вчинення виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників, з яких у 622 кримінальних провадженнях було оголошено підозру особі. На кінець 2022 року 811 кримінальних проваджень залишилося без прийняття кінцевого рішення, яке набрало законної сили. Взагалі за 2022 рік було зареєстровано 62 128 кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, тобто питома вага глорифікації в цій групі кримінальних правопорушень склала 2,2%.

У цьому ж році до суду було скеровано матеріали 513 кримінальних проваджень, що склало 37,8% від загальної кількості виявлених правопорушень, з яких 506 були з обвинувальним актом

та 7 з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру.

Із тієї кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 436-2 КК України за вказаний рік, 12 було вчинено особами, які раніше вчинили кримінальні правопорушення; 3 - особами у стані алкогольного сп'яніння та 1 неповнолітньою особою.

У 2023 році порівняно з 2022 роком було зареєстровано менше випадків вчинення виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників - 1 282 випадки. Щодо 734 вчинених таких кримінальних правопорушень було вручено підозру особі. 576 кримінальних проваджень на кінець вказаного звітнього періоду залишилися без кінцевого процесуального рішення, що в порівнянні з попереднім роком є значно меншим. У даному році було виявлено 62 667 кримінальних правопорушень посягань проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, відповідно питома вага глорифікації склала 20,5%.

З обвинувальним висновком до суду за 2023 рік було направлено 653 кримінальних провадження, що склало 51% від загальної кількості виявлених правопорушень, 8 з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру та 1 з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру.

За 2023 рік із усієї виявленої кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 436-2 КК України 17 було вчинено особами, які раніше вчинили кримінальні правопорушення, 5 - у складі групи осіб, 3 - особами у стані алкогольного сп'яніння та 1 кримінальне правопорушення було вчинено неповнолітньою особою.

За перше півріччя 2024 року правоохоронними органами України було виявлено та зареєстровано 632 випадки вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 436-2 КК України, з яких у 313 особі винесено підозру.

За вказаний період до суду було направлено 226 кримінальних проваджень з обвинувальним актом. 10 випадків вчинення виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників за перші 6 місяців 2024 року було вчинено особами, які раніше вчинили кримінальні правопорушення та 6 - у складі групи осіб.

Окремо також слід розглянути наведені офіційні дані щодо характеристики особи, яка

вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 436-2 КК України [25].

Так, досліджуючи особливості вікової характеристики особи, яка вчинила виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників, спостерігається, що частіше таке діяння вчиняють особи у віці 60 років та більше. Так, у 2022 році було зафіксовано 182 випадки даного кримінального правопорушення, вчиненого особами у вказаному віці. 163 випадків глорифікації було вчинено особами у віці 40-54 роки, 80 - у віці 55-59, 61 - у віці 29-39, 17 - у віці 18-28 років та 1 випадок, вчинений неповнолітньою особою у віці 16-17 років.

За 2023 рік спостерігається подібна картина. Так, глорифікацію було вчинено 183 особами у віці 60 років та більше, 125 - у віці 40-54 роки, 54 - у віці 55-59, 37 - у віці 29-39, 15 - у віці 18-28 років та 1 випадок вчинення особою, у віці 14-15 років.

За перше півріччя 2024 року зафіксовано 32 випадки вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436-2 КК України особою у віці 60 років та більше, 38 - у віці 40-54 роки, 21 - у віці 55-59 років, 14 - у віці 29-39 років та 3 - у віці 18-28 років.

Розглядаючи особливості гендерної характеристики зазначимо, що у 2022 році жінками було вчинено 166 випадків виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників, що становить 28% від кількості осіб, яким оголошено підозру у вчиненні такого діяння. У 2023 році жінками було вчинено 164 випадки глорифікації, що склало 36,3% від кількості осіб, яким оголошено підозру у звітному періоді. За перше півріччя 2024 року жінками було вчинено 46 випадків виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників, що становить 30% від кількості осіб, яким оголошено підозру у вчиненні такого діяння.

За ознакою освіти у за період 2022 рік-перше півріччя 2024 року глорифікація не вчинялася особами без освіти, по одному такому випадку було зафіксовано у 2022 та 2023 році вчиненому особами, які мали початкову освіту. У 2022 році найчастіше глорифікація вчинялася особами, які мали базову середню та профільну середню освіту (216 випадків), вищу і фахову передвищу освіту (184 випадків) та 103 випадки вчинення кримінального правопорушення, передбаченого

ст. 436-2 КК України особами, які мали професійну (професійно-технічну) освіту.

У 2023 році глорифікацію вчинили 168 осіб з базовою середньою та профільною середньою освітою, 163 - з вищою або фаховою передвищою освітою та 83 - особами, які мали професійну (професійно-технічну) освіту.

За перше півріччя 2024 року по 41 випадку вчинення глорифікації зафіксовано особами, які мають вищу, фахову передвищу освіту та базову середню та профільну середню освіту, а також 26 випадків вчинення даного кримінального правопорушення особами, які мають професійну (професійно-технічну) освіту.

Характеризуючи осіб, які вчинили виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників за ознакою громадянства слід зауважити, що в переважній більшості таке кримінальне правопорушення вчиняється громадянами України: за 2022 рік громадянами України було вчинено 479 таких кримінально караних діянь, за 2023 рік - 401, за 6 місяців 2024 року - 103 випадки. 24 випадки глорифікації у 2022 році було вчинено іноземними громадянами, у 2023 році - 14 іноземцями та 5 за перше півріччя 2024 року. 2 випадок вчинення глорифікації особою без громадянства було виявлено у 2022 році, 1 епізод вчинення нелегальним мігрантом у 2023 році та 2 нелегальними емігрантами за перше півріччя 2024 року.

Висновки. Встановлено, що феномен глорифікації учасників збройних конфліктів, а також виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії має глибокі історичні та правові корені, які простежуються впродовж різних історичних періодів. З'ясовано, що в різні історичні періоди глорифікацію війни використовували для узурпації влади, розв'язування військової агресії. Глорифікація лідера призводила до тоталітарного правління, встановлення диктатури та різноманітних форм зловживання владою. Цей процес тісно пов'язаний із пропагандою шкідливих для суспільства ідей; встановлення цензури; проведення репресій відносно опозиційних сил тощо. Глорифікація як кримінальне правопорушення становить прославлення та героїзацію осіб та інших суб'єктів, які брали безпосередню участь, провадили збройну агресію проти України та забезпечували чи організовували діяльність окупаційної адміністрації, державних органів і структур держави-агресора.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінально відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції: Закон України № 2110-IX від 03.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#Text>

2. Абакіна-Пілявська Л.М. Глорифікація як кримінально-правове явище: теорія і практика. *Правові новели*. № 2. 2023. С. 212-216. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/20_2023/29.pdf

3. Можарівська М.І., Сердечна А.Ю. Поняття «глорифікації» як ознаки складу злочину, передбаченого ст.4362 КК України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Серія Право. Вип. 79. Ч. 2. С. 187-192.

4. Правова характеристика поняття «глорифікація» як форми об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436-2 Кримінального кодексу України / Ю.В. Шинкарьов, О.О. Коваленко. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «ПРАВО»*. Вип. 36, 2022 р. С. 23-30.

5. Батиргарєєва В.С. До кримінологічного аналізу виправдовування, визнання правомірною або заперечення збройної агресії РФ та глорифікації її учасників як нового виклику безпеці інформаційного простору України. *Інформація і право*. № 4 (43), 2022. С. 37-49.

6. Петречко О. Суспільно-політичний розвиток Римської імперії в I - на поч. III ст. н.е.: від «відновленої» Республіки до сенатської монархії: монографія. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 395 с.

7. Вегеш І. Наполеон Бонапарт: штрихи до політичного портрета. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія. Вип.1, 2004. С. 38-58.

8. Культ особи Сталіна: матеріали з Вікіпедії - вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Культ_особи_Сталіна

9. Роль Адольфа Гітлера у світовій історії. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/world_history/5460/

10. Смерть італійського диктатора Беніто Муссоліні. URL: <https://babel.ua/texts/93194-78-rokivtomu-diktator-benito-mussolini-razom-iz-kohankoyu-namagavsya-vtekti-z-italiji-jih-spiymali-ta-rozstrilyali-a-tila-viddali-na-glum-natovpu-tak-mi-znovu-natyakayemo-istoriya-v-arhivnih-foto>

10. Як капітан радянської армії став Сонцем Нації. URL: <https://www.volyn.com.ua/news/136180-iak-kapitan-radianskoi-armii-stav-sontsem-natsii>

11. Серед титулів екс-лідера Північної Кореї - Великий маршал, Доля нації, Яскрава зірка Пектусана, Батько народу, Сонце нації, Великий полководець. URL: <https://tsn.ua/svit/kim-chen-ir-praviv-kndr-mayzhe-dva-desyatilittya-i-lishiv-pislya-sebe-17-ditey.html>

12. Талдикін О. Атипові титули та звання глав держав, як складова культу особи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1. С. 89-98.

13. Культ особи Мао Цзедуна (1893-1976). URL: <https://studfile.net/preview/9148290/page:7/>

14. Команданте Фідель: революція як життя. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-38115149>

15. Костиря А. Спецоперація СРСР в Афганістані 1979-1989 років: історіософська інтерпретація. *Політичний менеджмент* № 1, 2010. С. 180-188.

16. Лисцев Б.М. 20 років політики США в Афганістані: витоки та результати: кваліфікаційна (магістерська) робота. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2022. 94 с.

17. П'ять днів у серпня 2008 року: хроніка російсько-грузинської війни. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-45102927>

18. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення та осіб, які їх вчинили за січень-грудень 2022 року / Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

19. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення та осіб, які їх вчинили за січень-серпень 2023 року / Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

20. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення та осіб, які їх вчинили за січень-грудень 2022 року - січень-серпень 2023 року / Одеська обласна прокуратура. URL: https://od.gr.gov.ua/ua/documents.html?dir_id=111595&libid=

21. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення та осіб, які їх вчинили за січень-грудень 2022 року -

січень-серпень 2023 року / Харківська обласна прокуратура. URL: https://khar.gr.gov.ua/ua/documents.html?dir_id=106560&libid=

22. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення та осіб, які їх вчинили за січень-грудень 2022 року - січень-серпень 2023 року / Київська міська прокуратура. URL: https://kyiv.gr.gov.ua/ua/documents.html?dir_id=111393&libid=

23. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення та осіб, які їх вчинили за січень-грудень 2022 року - січень-серпень 2023 року / Дніпропетровська обласна прокуратура. URL: <https://dnipr.gr.gov.ua/ua/index.html>

24. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення та осіб, які їх вчинили за січень-грудень 2022 року - січень-серпень 2023 року / Запорізька обласна прокуратура. URL: https://zap.gr.gov.ua/ua/documents.html?dir_id=107560&libid=

25. Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>

Бабенко А. М.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінально-правових
дисциплін інституту права та безпеки
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

Карчевський М. В.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права
і кримінології
Львівського державного університету
внутрішніх справ
головний науковий співробітник в
ідділу дослідження*

*проблем кримінального права
Науково-дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка
В. В. Сташиса Національної академії
правових наук України*